

Karjalan sanakirja toteutumisvaiheeseensa

Kotikielen Seuran vuosikokouksen avajaispuhe 14. 3. 1955

Kotikielen Seuran olemassaolon 79. vuotena on voitu piirtää aikakirjoihin seuran harrastusosalta erinomaisen tärkeä ja ilahduttava tapaus, jonka merkityksen tähdentämiseen haluaisin keskittää tämänkertaisen sanottavani: **I t ä k a r j a l a i s m u r t e i d e n s a n a k i r j a n k ä s i k i r j o i t u k s e n l a a t i m i s e n u u d e l l e e n k ä y n t i i n s a a t t a m i n e n .**

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuranhan oli seitsemän vuosikymmenen kuluessa, 1860-luvulta 1930-luvulle, omalla kustannuksellaan, penniäkään valtionapua siihen saamatta, keräytännyt lähes puoleen miljoonaan nousevan määrän sanalippuja Vienan ja Aunuksen karjalaismurteista ja teettännyt lopuksi jo itse sanakirjan käsikirjoitustakin kaikista *a*-alkuisista ja osasta *b*-alkuisia sanoja (yhteensä noin 350 isoa foliosivua), kunnes seura varojensa ehtyessä luopui tästä kansallisesta suuryrityksestä ja deponoi koko keräyttämänsä aineiston v. 1942 Sanakirjasäätiölle, koska se toivoi tämän erikoisjärjestön voivan helpommin suoriutua välttämättömästä varojen hankinnasta ja itse artikkelityön johtamisesta. Sanakirjasäätiön yhteydessä toimiva tutkimuslaitos »Suomen suku», jonka hoiviin aineisto luovutettiin, on sen jälkeen kuitenkin voinut tähän mennessä huolehtia vain tämän valtavan kokoelman arkistoteknisestä järjestämisestä, mutta valtionapua ei käsikirjoitustyön käyntiin panemiseksi onnistuttu saamaan useista hyvin perustelluista anomuksista huolimatta. Viime vuonna tämä tärkeä ongelma sitten vihdoinkin — tietävästi suureksi osaksi Helsingin yliopiston nykyisen rehtorin profes-

sori Paavo Ravilan ponnistusten ansiosta — onnellisen ratkaisun: valtion humanistinen toimikunta myönsi näet artikkelinkirjoitustyön uudelleen aloittamiseen varoja, ensimmäisenä eränä 6 miljoonaa markkaa. Tämä summa, jonka tarkoituksenmukaisesta käytöstä vastaa henkilökohtaisesti »Suomen suku»-tutkimuslaitoksen nykyinen johtaja professori Erkki Itkonen, on tarkoitettu riittämään kolmen vuoden ajaksi, suurin piirtein vuosiksi 1955—1957, koska työ pääsi vain vähäisessä määrin käyntiin vasta vuoden 1954 jälkipuoliskolla.

Itäkarjalaismurteiden sanakirjan päätoimittajaksi on kiinnitetty tohtori Pertti Virtaranta, joka sitä varten toukokuun puolivälissä 1955 siirtyi Helsinkiin nykyisestä suomen kielen lehtorinvirastaan Lundin yliopistosta. Hän suorittaa kuitenkin jo sitä ennen Ruotsista käsin eräitä sanakirjan valmisteluun liittyviä tehtäviä. Hänen aputoimittajistaan, joita tulee olemaan kaikkiaan kolme, on jo työssä kaksi. Jo SKS:n kielitieteen valiokunnan toimesta aikanaan laaditun yksityiskohtaisen suunnitelman mukaan tämän murre-sanakirjan koko on oleva jokseenkin sama kuin Lönnrotin suomalais-ruotsalaisen sanakirjan, ja sen käsikirjoituksen valmistamisen on laskettu vievän aikaa kahdelta päätoimiselta leksikografilta yhteensä 9 vuotta. Nyt saamassaan laajuudessa toimituskunnan voidaan toivoa suoriutuvan tehtävästä noin 6 vuodessa.

Vienan ja Aunuksen murteet ovat, kuten tunnettua, eräissä suhteissa niin sanoaksemme suomalaisempia kuin suomen kieli itse. V. 1951 valmistuneessa ns. kansanperinnekomitean mietinnössä (ks. Vir. 1951 s. 201—)

sanotaan tätä asiaa käsittelevässä kohdassa mm. näin: »Itäkarjalaismurteet ovat jo painetun Kalevalan välityksellä suuresti rikastuttaneet suomen yleiskieltä. Mutta paljon suuremmat mahdollisuudet ovat vielä käyttämättä. Karjalaismurteiden tutkijat tietävät, että ne ovat äänne-, muoto- ja merkitysopillisilta ominaisuuksiltaan Euroopan kielten rikkaimpia ja tyylin kannalta varmaan ainakin itämerensuomalaisista murteista pisimmälle kehittyneitä. Mainittakoon, että yksistään Säämäjärven pitäjän aunukselaismurteen sanasto, jonka lehtori E. V. Ahtia on parin vuosikymmenen kuluessa kerännyt, käsittää n. 120.000 ns. sanalippua ja on siis kaikin puolin rikkaampi kuin minikään muun vastaavankokoisen alueen kokoelmat mistään suomensukuisesta kielestä. Jos nämä suoranaiset aarteet pääsisivät painetun sanakirjan avulla täydellä voimallaan vaikuttamaan, voisi suomen kirjakieli ammentaa niistä itselleen runsaasti kaikinpuolista uutta ainesta ja siten melkoisesti rikastua. Mutta itäkarjalaismurteiden sanakirjalla ei ole merkitystä yksinomaan suomen kielen viljelylle ja tutkimukselle. Se olisi oleva myös kansanrunouden ja kansatieteen sekä yleensä talonpoikaiskulttuurin tutkimukselle erinomainen, miltei ehtymätön lähdekokoelma. Kun ei voi ajatella, että tutkijat saattaisivat esteettömästi käyttää hyväkseen sanarkiston ainoalaatuisia käsikirjoituksia — onhan aines miltei kauttaaltaan sellaista, mitä ei voida enää milloinkaan kerätä —, on selvää, että vasta painettu teos, sanakirja, voi kulttuurillemme ja kansalliselle tutkimuksellemme antaa kaiken sen täydennyksen ja lisän mitä itäkarjalaismurteista on saatavissa.»

Sekä määrältään suurimman että laadultaan arvokkaimman osan pu-

heenaolevan sanakirjan aineksista on, kuten tunnettua, kerännyt lehtori E. V. Ahtia, jonka kuolemasta huomenna tulee kuluneeksi tasan kaksi vuotta. Hänen hautajaistilaisuudessaan 21. maaliskuuta 1953 Hietaniemen kappelissa Helsingissä lausuttiin Kotikie-
len Seuran puolesta pidetyssä muistopuheessa mm. seuraavat sanat:

»Sillä Suomen miehellä, jonka paa-
rien ääressä seisomme, oli laatu-
aan harvinainen elämänkaari. Ruotsinkie-
lisestä kodista läntiseltä Uudeltamaal-
ta lähteneenä, äidin puolelta suoras-
taan ruotsinmaalaista syntyperää ole-
vana, ruotsalaisen koulukasvatuksen
saaneena ja puolitoista vuosikymmen-
tä ruotsalaisessa koulussa venäjän kie-
len opettajana toimittuaan Edvard
Vilhelm Ahtia kuitenkin suoritti tär-
keimmän elämäntyönsä Kalevalan
laulajaheimon kielen, itäkarjalaismur-
teiden sanavarojen unhosta pelasta-
jana. Jo koulupoikana hän oli erityi-
sesti harrastanut suomen kieleen pe-
rehtymistä, ja suomi oli hänellä sitten
yliopistossa yhtenä opintoaineenaan,
opettajinaan Julius Krohn ja E. N.
Setälä. 30-vuotiaana Ahtia eräänä ke-
sänä taivalsi Suojärveltä pyhiinvael-
tajajoukon mukana Itä-Karjalan läpi
Solokan luostariin. Tämä retki saat-
toi hänet koko loppuiäkseen Karjalan
lumoihin, niin että voimme sanoa
tuota pyhiinvaellusta jatkuneen sitten
puolen vuosisataa. Tuloksen tiedäm-
me: kolmattasataatuhatta tieteellistä
sanamuistuinpanoa kolmesta eri au-
nukselaismurteesta, niiden joukossa
monumentaalin Säämäjärven suur-
sanasto, joka on perusteellisin yhden
paikallismurteen sanakeräelmä, mitä
tietämämme mukaan mistään maail-
man kielestä nykyisin on olemassa.
Laadultaan nämä kokoelmat samalla
ovat erittäin korkeata luokkaa, kaut-
taaltaan älyn terävyyden, sisukkaan
tarkkuuden ja hartaan eläytymisen

leimaamia. Jos milloinkaan on suurta työtä tehty epäitsekkäistä vaikuttimista, vailla palkan ja kunnian houkutusta, niin näin on sanottava Ahtian tehneen. Ainoa toive, joka työn suorittajalla itsellään oli sen suhteen ja joka toive hänen oli pakko viedä täyttymättömänä mukanaan hautaan, oli se, että hänen aikaansaannoksensa muiden toimesta turvattaisiin tuhoutumisen vaaralta huolehtimalla sen painetuksi tulemisesta. Tämä toive on kansallisen kulttuurimme kannalta ensiluokkaisen tärkeä

asia, joten sen toteuttaminen jää kunniavelkana näiden parien äärestä Suomen kansan hoidettavaksi.»

Nyt tapahtunut toimeen tarttuminen, jonka olisi tarvinnut tulla vain yhtä vuotta aikaisemmin ehtiäkseen kirkastamaan puolivälissä yhdeksättä ikäkymmentään olleen vanhuksen elämän viimeisiä hetkiä, täyttää kuitenkin kaikitenkin mielemme suurella tyydytyksellä. Näemme, että tuo Edvard Vilhelm Ahtian parien ääressä tunnustettu velvoitus on vihdoin johtamassa sanoista tekoihin.

LAURI HAKULINEN